

утвердження лідерства Німеччини та Франції у ЄС; виокремлення Туреччини в якості регіонального лідера. У Близько-Східному регіоні у відповідь на кризу в Єгипті (що був поряд Саудівською Аравією лідерами арабського ареалу) заявив свої амбіційні претензії Катар, правитель якого Шейх Хамад не приховує бажання бути серед впливових світових лідерів, що деякою мірою пояснює роль цієї держави в спонсуванні арабських «революцій» і їх детальному висвітленню через катарський телеканал «Аль-Джазіра», який з кадрової комплектації нагадує потужний дослідний інститут-корпорацію, на базі даних якого готують рекомендації та інструкції для впровадження тих чи інших ісламських світоглядних настанов, організації відповідних акцій та дій в арабському світі. Особливістю становлення нового світового порядку є посилення багатополарності, що, можливо, пояснювало б стратегію пошуків Україною власного місця у світових координатах розвитку.

Отже, як свідчить вище викладене, соціальні перетворення обумовили тенденції змін у функціонуванні сучасної держави, саме: *розробка клапанів для тунелювання протестних настроїв в країні; активізація пошуків свого міста в новому геополітичному глобалізованому розкладі, запобігання кризовим процесам у суспільстві*. Їх осмислення знаходиться в центрі сучасних теоретичних міркувань і впливає на розробку концептуального оформлення модернізації держави.

Перелік використаних джерел

1. Зорькин В. Современное государство в эпоху этносоциального многообразия [Електронний ресурс] / В.Зорькин // Выступление на Международном политическом форуме в Ярославле 7 сентября 2011 года. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/printable/2011/09/07/zorkin-site.html>.
2. Керимов А.Д. Современное государство: вопросы теории [Текст]: [монография] / А.Д.Керимов. – М.: Норма, 2007. – 142 с.
3. Копышев С.О. Национальное государство в контексте глобализации: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филос.наук: спец:09.00.11 «Социальная философия» // С.О.Копышев. – М., 2011. – 23 с.
4. Могил С.К. Сучасна держава в екстремальних ситуаціях: нормативи, органи, функції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / С.К.Могил. – О., 2003. – 19 с.
5. Рыбак Я. Роль государства в условиях кризиса [Електронний ресурс] / Я.Рыбак. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/24_NTP_2009/Economics/50452.doc.htm.
6. Чиркин В. Е. Современное государство / В.Е.Чиркин. – М.: «Международные отношения», 2001. – 416 с.
7. Юрченко С.В. Геостратегия США в процессе становления глобальной державы: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра політ. наук: спец: 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / С.В.Юрченко. – К., 2001. – 36 с.
8. На карте Европы появятся три новые страны [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.araspl.org/showthread.php?p=7109>.

Ломыкин А.Е. Тенденции изменений в функционировании современного государства

Анализируются тенденции изменений в функционировании современного государства: разработка клапанов для тунелирования протестных настроений в стране; активизация поисков своего города в новом геополитическом глобальном раскладе, предупреждение кризисных процессов в обществе.

Ключевые слова: государство, общество, кризис, социальные изменения, глобализация.

Lomykin, O.Y. Trends in the functioning of modern state

Analyzed trends in the functioning of a modern state: the development of valves for the tunnel to protest sentiments in the country, intensify the search for your city in the new globalized geopolitical expansion, prevention of crisis processes in society.

Key words: state, society, crisis, social change, globalization.

УДК [165.242.1+316.356.4]:13

Мельник В.В.

Формування морально-світоглядних і культурних засад національної самосвідомості українського народу

Дається аналіз морально-філософських і культурних основ національної самосвідомості українського народу, в контексті якої дається типологізація моральних цінностей особистості, аналізуються традиції, які представляють собою культурне ядро цивілізації і сприяють формуванню індивідуальності, аналізуються функції духовних цінностей та національної самосвідомості українського народу та прояви антидуховності; аналізуються детермінанти оптимізації морально-філософських та культурних основ національної самосвідомості українського народу.

Ключові слова: морально-філософські основи, культурні основи, національна самосвідомість, моральні цінності, типологія моральних цінностей, традиції, культурна глобалізація, духовні цінності, антидуховність, детермінанти оптимізації.

Глобальні процеси перетворення соціального буття і культури вимагають формування морально-філософських і культурних основ формування національної самосвідомості українського народу. Початок ХХІ століття представляє собою перехідну епоху від індустріального до постіндустріального суспільства, що символізує собою початок антропогенної, інформаційної цивілізації. Перед загрозами нестабільності, невизначеності і хаосу загострюється проблема соціальної і моральної відповідальності особистості, стає очевидним, що для подальшого виживання людства необхідна участь Колективного Розуму (М.Моїсєєв) вироблення нових моральних імперативів, що апелюють до людства як єдиного цілого. Пошуки єдності в реальності ставлять людство перед фундаментальною проблемою субстанціонального змісту духовного опанування безмежного, буття, як такого. Різноманітність шляхів нової буттєвої реальності людства породжують становлення буттєвої основи вселюдського (всезагального) в його онтологічному і аксіологічному змісті, виходячи з нетотожного як системоутворювальної основи розвитку сучасної культури. Можливо, що людство як єдине ціле підходить сьогодні до формування нової віри і нової трансраціональності, так як не існує однозначно і єдиного шляху до нового соціального організму, спільного «родового життя», яке мусить стати основою людської консолідації і спільноти. Людство змінюється і кількісно, і якісно, виступає синтезом тілесного і духовного подолання від «механістичної солідарності» (Е.Дюркгейм), що знеособлює і обайдужне людину, до появи «органічної солідарності», яка приводить до розквіту талантів, національних способів буття.

На нашу думку, моральні цінності являються системоутворюючим початком і душою національної самосвідомості. Культурне становлення особистості включає і оволодіння культурою морального судження. Під моральним судженням розуміється вербальне вираження рефлексії по відношенню до сушого і обов'язкового. Моральне судження розвивається в контексті суперечностей між речовинним, соціальним світом і світом етичних правил і норм взаємодії людей. Рівень морального судження, що відповідає антропогенній соціокультурній спільності по своїй суті являється культуротворчим. Його характеризує творча рефлексія, відповідальне передбачення віддалених наслідків, здатність до творчої співпраці по створенню і реалізації ціннісних імперативів існування. Саме людина виступає як творець власної моральної філософії, тому моральні судження здійснюються у контексті реалізації наступних положень:

– становлення моральної особистості являється стадіальним процесом;

– кожна людина проходить різні стадії розвитку свідомості, пов'язані з засвоєнням різних знань, що узгоджуються з особистими переконаннями, принципами совісті, що дозволяють приймати творчі і відповідальні моральні рішення;

– рівень особистісного морального судження визначається рівнем розвитку мови, логічного мислення, рефлексії, мовленнєвого середовища, соціокультурного контексту, що задає етичні норми, ідеали, цінності і способи моральної регуляції, а також рівнем досвіду соціальної взаємодії і мірою розвитку емоційно–чуттєвої сфери.

На даному етапі ми прагнемо розглянути формування морально–філософських та культурних основ національної самосвідомості особистості, в контексті якої виділяється наступна типологізація моральних цінностей особистості:

1) довербальний рівень (до 3 років) – моральні судження відсутні;

2) патерналістський рівень (3– 6 (7) років) – ціннісні орієнтації як винагорода і покарання;

3) конвенціональний рівень (7–12 років) – інструментальний гедонізм (відповідна справедливості) як принцип побудови суджень – хороше те, що відповідає власній користі;

4) рефлексивний рівень (12–18 років) – ціннісні орієнтації формуються навколо взаємоочікування та згоди – добрий вчинок, якщо він сприяє суспільному благу і співвідноситься з совістю. Совість – це головний свідок вчинків.

Можемо констатувати, що хороше все те, що сприяє створенню добра у світі. Поступати слід так, щоб результати твоїх дій не були деструктивними для можливості продовження життя на землі. Вчинок добрий, якщо він збільшує загальну кількість добра у світі, якщо він здійснюється на основі любові до миру, утверджує загальнолюдські етичні принципи.

Варто зауважити, що морально–філософські та культурні основи формування національної самосвідомості особистості розуміються як залучення до вищих досягнень світового досвіду, розвитку у людини свободи та індивідуальної відповідальності. Моральна освіта не може завершитися у певний період життя людини, так як «свобода і відповідальність представляють собою не готові даності, а ніколи не реалізовані завдання (С.Гессен). Моральні цінності знаходяться зі знанням у відношенні додатковості і здатні регулювати всі форми людської діяльності. Джерелом формуючого механізму ціннісної свідомості являється переживання. Формування цілісного духовного світу особистості включає і розвиток світу мислення, і культуру переживання і творчості. Звідси основними задачами моральної освіти являється розширення інформаційного поля знань про моральні колізії і моделі їх рішення, стимулювання моральної рефлексії, розвиток моральних почуттів, формування власного морального досвіду. Уявляються важливими теоретичні висновки Д.Дьюї про проблеми виховання мислення і розвитку здатності судження через посередництво особистісного досвіду. Про важливість досвіду у процесі пізнання свідчать сучасні емпіричні дані когнітивної психології – наші уявлення про світ не обов'язково ідентичні його дійсній сутності, так як на них здійснює вплив наш минулий досвід. Запропонований Д.Дьюї «науковий метод» виховання заснований на методологічній установці про природну, генетичну унікальність особистості, яка отримує розвиток у процесі набуття особистісного досвіду. Під досвідом розуміються знання, які допомагають подолати проблеми особистісного росту, способи діяльності, самостійне мислення.

Можна встановити, що моральні норми і принципи являються інтелектуальними інструментами, цінність яких залежить від здатності людини застосовувати їх у конкретних ситуаціях морального конфлікту для здійснення істинного вибору вчинку. Комунікація, співучасть, співпричетність являються єдиним способом універсалізації морального закону і цілі. Це відповідає інтересам демократичного розвитку суспільства, яке саме слугує умовою зростання особистості. Таким чином, формування моральної картини світу особистості передбачає вирішення задач когнітивного, соціального і духовного розвитку особистості. Реалізація морального судження – це процес породження моральних дилем, вирішення яких потребує застосування всієї багатоманітності людських можливостей. Саме у цьому процесі не просто перевіряються, але й народжуються нові етичні правила, заповіді і кодекси, які стають нормами і законами людського буття [1].

Прагнемо дослідити, що морально–філософські та культурні основи формування національної самосвідомості українського народу являються стрижнем національного світу, в основі якого єдиний космос, у якому злиті воедино людина, суспільство, природа. Вони формують національний характер і детермінують спрямованість його практичної діяльності. Національне як філософська категорія представляє собою всі сторони життя національних спільнот, втілює багатоманітність індивідуального, особливого, окремого, охоплює все багатство матеріального і духовного життя народу. Національне, як моральна категорія, стосується всіх сторін етносу. Ще в 1978 р. К.Леві–Строс писав, що світова цивілізація не може бути у світовому масштабі не чим іншим, як коаліцією культур, кожна з яких зберігає свою самобутність. Культурний шок представляє собою конфлікт старих і нових культур, норм і орієнтацій, який проявляється на рівні індивідуальної свідомості. На думку Ф.Бока, існують різні способи вирішення цього конфлікту: геттоїзація, асиміляція, проміжний рівень, часткова асиміляція, колонізація і модернізація.

Варто зауважити, що у реалізації формування морально–філософських та культурних основ національної самосвідомості особистості велика роль належить полікультурній освіті, як сукупності знань, способів діяльності і досвіду емоційно–ціннісного відношення, яке відображає значущість культурної різноманітності для духовного і соціального прогресу. На думку автора, в структурі полікультурної освіти національно–регіональний компонент покликаний реалізувати ряд функцій, які сприяють формуванню у особистості світоглядної установки на конструктивну співпрацю з носіями різних етнічних та інших культурних цінностей. Першочергове значення для формування психічних особливостей людини здійснює соціально–етнічне середовище, що представляє собою етнічне оточення, що впливає на формування національної самосвідомості особистості, формування орієнтацій і морального досвіду людини.

Можемо узагальнити, що за результатами дослідження до числа таких функцій формування світоглядних установок слід віднести:

1. *Філософсько–культурологічну*, направлену на формування етнічної самосвідомості як складової частини планетарної свідомості, подолання вузько націоналістичного мислення, негативних перепон по відношенню до інших народів і культур. Культурологічне знання у сучасному світі виступає основою для формування полікультурного мислення і гуманітарної грамотності. Дана функція відповідальна за формування «ціннісних орієнтацій», направлених на формування національної самосвідомості.

2. *Етико–гуманістичну*, яка враховує ідеї полікультурності суспільства і етики міжнаціонального спілкування, що відображає з позицій гуманізму у змісті освіти і способах навчальної діяльності культурний досвід людства в його конкретних етнонаціональних формах. Саме термін «гуманізм» включає в себе систему морально–етичних цінностей та ідеалів, у центрі яких людина як найвища цінність; сукупність ідей і цінностей, що утверджують універсальну значущість людського буття в цілому і кожної окремої особистості, зокрема; створення умов для повної реалізації задатків і досягнення гармонії в соціально–економічній і духовній сферах життя.

3. *Гуманітарно–гносичну*, направлену на формування активного пізнавального інтересу до вітчизняної і зарубіжної культури, відображення самобутності і унікальності кожної національної культури, формування вмінь творчо використовувати отримані знання для вирішення соціальних і моральних проблем.

4. *Виховно–рефлексивну*, орієнтовану на сприйняття і усвідомлення важливості культурної багатоманітності для розвитку особистості і прогресу цивілізації, становлення моральних уявлень і оцінок, пов'язаних з культурним плюралізмом, створення умов для перетворення їх в стійкі переконання і навички конструктивної гуманної поведінки.

5. *Особистісно–розвиваючу*, у процесі якої пробуджується і розвивається інтерес людини до самої себе, системи потреб, інтересів, установок, направлених на себе як суб'єкта етносу, громадянина української держави.

Особистісно–орієнтованого навчання. Процес навчання покликаний спиратися на сучасні концепції і методики особистісно–орієнтованого навчання і виховання. Тільки глибоко індивідуальний підхід, реальне забезпечення конкретних умов для розвитку природних здібностей і задатків кожної людини дозволить успішно вирішувати про-

блему формування особистості, яка активно мислить і діє у складному глобалізованому середовищі.

Автор прагне довести, що до морально-філософських та культурних основ формування національної самосвідомості українського народу належать і *традиції*, які представляють собою культурне ядро цивілізації і сприяють формуванню індивідуальності. Сучасному розвитку світу необхідні культурні інновації, які детермінують динаміку всіх сфер діяльності людини. Сучасна парадигма розвитку цивілізаційних засад суспільства, відповідаючи на виклики глобалізації, ставить на перший план питання про співвідношення загальнолюдського і національного в культурі. Процеси інтеграції, культурного впливу і проникнення елементів однієї культури в іншу здійснюються при дозріванні культурно-цивілізаційних особливостей чи культурно-історичних типів усередині себе, що й сприяє формуванню національної самосвідомості народу. Культура – це феномен, що включає всі сфери людської життєдіяльності, який представляє собою не тільки поезію, книги, вірші, пісні, але й високі технології та ідеї, здатні вирвати людей з бідності, вивести суспільство з духовної кризи, сформувати якісно нові пріоритети і новий вектор культурних зв'язків [2].

Проведений аналіз дозволяє обґрунтувати, що в основі морально-філософських та культурних основ формування національної самосвідомості українського народу лежить культура, що являє собою історично певний рівень розвитку суспільства і людини, що виражається в типах і формах організації життя і діяльності людей, а також створених ними матеріальних і духовних цінностей. У вузькому сенсі термін «культура» відноситься до сфери духовного життя людей, є специфічною характеристикою суспільства і відтворює суб'єктивні людські сили і здібності, що реалізуються в діяльності, знаннях і вміннях, рівень інтелектуального, естетичного і морального розвитку, світогляд, способи і форми взаємного спілкування людей в межах колективу, суспільства і на міжособистісному рівні культура суспільства спирається на власні цивілізаційні духовно-моральні – цінності, збагачується за рахунок взаємовпливу світових культур і піддається трансформації під впливом панівної ідеології в суспільстві і ідеологічної агресії ззовні.

Можна встановити, що сьогодні морально-філософські та культурні основи формування національної самосвідомості українського народу стають ключовою проблемою, органічною складовою процесу глобалізації. Глобалізований простір безперервно розширюється і являє собою конгломерат із різними, спеціалізованими центрами. Культурна глобалізація розвивається по наступним напрямкам:

1) гібридизація цивілізаційних культурних цінностей і на основі рівноправного діалогу взаємного впливу, формування культурної неоднорідності;

2) сценарій «культурної звалки» розповсюдження культури вестерну низької якості.

Наступ на місцеві культурні цінності приводить до посилення культурного антиглобалізму. Сутність глобальних культурних трансформацій заключається в тому, що сьогодні культурна агресія поставлена на службу суб'єктивної економічної глобалізації. До сих пір культури були дуалістичними. Культура як вище включала два начала: матеріальне і духовне. Першим кроком одностороннього світу стала денатурація позаекономічних цінностей:

- розгром цінностей минулого;
- розгром національних святинь;
- приватизація національного культурного потенціалу владними елітами.

Відповідно до означеної проблеми мета глобалізації культури заключається у формуванні «економічної людини», «громадянина світу» замість духовної особистості і патріота своєї батьківщини. Прагматизація, економічність сучасного світу стали причиною втрати суспільством високих людських начал; людина з позицій суб'єктивного глобалізму розглядається як фактор виробництва, і все, що суперечить цьому інтересу, повинно бути усунуто: національна, цивілізаційна ідентичність, протидія руйнуванню національного суверенітету; пограбування національних ресурсів. Ідейне кредо нового суспільства – це розвінчання культурної спадщини минулого. В суспільстві, заснованому на постулатах біхевіоризму, люди діють не колективістськи, а егоїстично, не в раціональному середовищі, а керуються сформованими стереотипами, на рівні підсвідомості. Для досягнення цілей культурної агресії глобалізатори використовують різноманітні методи:

- використання національної еліти як агента впливу на духовну сферу суспільства;
- насадження образу життя, заснованого на абсолютизованих відносинах обміну, руйнування і підміна цивілізованих цінностей;
- розкріпачення чуттєвості;
- маніпулювання свідомістю мас;
- економізація культурного середовища.

Інколи спостерігаємо, що в контексті слов'янської культури спостерігається самоутвердження еліти на запереченні досягнень переваг власної історії, власних національних традицій і на пропаганді західних цінностей.

«Брутальна чуттєвість» формується по таким напрямкам:

- демонтаж раціональних начал на користь сліпої чуттєвості, ліквідація великого національного і цивілізаційного простору (руйнування багатонаціональних держав, розпалювання міжнаціональних конфліктів, протиставлення соціального і національного);
- ліквідація первинних ціннісних ієрархій, пов'язаних із слугуванням вищому; готовності до жертвування, що відповідає моральній мобілізації;
- ліквідація майбутнього на користь самодостатнього теперішнього.

Невitreбуваність науки, освіти, великої культури призвела творців духовних цінностей до мізерного існування, руйнуючи при цьому їх професійну і людську достойність, тим самим знищуючи на ціні, рівень розуму і інтелекту. Замість задоволення соціальних, життєвих інтересів і політичних прав людині пропонується задоволення суб'єктивних бажань. Метою програми культурної агресії є руйнація національної державності, яку підтримує і скріплює духовне начало. Арсенал засобів агресивної культурної глобалізації включає сучасні інформаційні технології, монополізацію ринків продукції масової культури (телебачення, кіно, аудіо-відео ринки, видавництва літератури), монополізацію засобів масової інформації, які руйнують національну культуру [3].

Соціально-філософський аналіз свідчить, що морально-філософські та культурні основи формування національної самосвідомості українського народу виконують у людському бутті кілька функцій. Вони виступають, як: 1) форма утримання й закріплення споріднених смислів; 2) «поля взаємності», ґрунт для розгортання певного світу; 3) підвалини, засади для розгортання певного світу; 4) «мотиви мотивів», смислове обґрунтування цілей діяльності; 5) життєві та історичні орієнтири; 6) певні зразки, канони смислоутворення. Духовні цінності є основою вибору суб'єктом цілей, засобів, результатів та умов діяльності, що відповідають на питання: «В ім'я чого здійснюється дана діяльність?». Спрямованість суб'єкта і його діяльності на певну цінність називається ціннісною орієнтацією.

Подальше ускладнення функцій духовних цінностей приводить до формування цінностей як складних утворень, що трансформуються через ланцюг різних станів духу і реалізуються в процесі духовної діяльності людини. Етнічна культура як вираз духовності українського народу являє собою сукупність створених і створюваних народом певною етнічною спільністю в процесі суспільно-історичної практики матеріальних та духовних цінностей, що характеризують історично досягнутий ступінь його розвитку. Етнічна культура – це продукт, результат життєдіяльності народу, а з іншого, – сама життєдіяльність, що здійснюється в конкретно-історичному середовищі. Кінець ХХ століття став для багатьох народів Європи шляхом національного поступу, спрямованого на задоволення національних потреб, реалізацію самовизначення нації, етнічних груп та особи, їх інтересів і потенцій, задоволення національних інтересів, реалізація людської правди, поступ до загальнолюдського. Українська культура у своєму багатомісному розвитку на перехресті доріг із Сходу на Захід досягала значних висот: її ціннісними установками завжди була повага до людської гідності, гуманізм, орієнтація на чесну, добросовісну працю, соціальна справедливість, осмислений, сповнений високого почуття патріотизм, поєднаний із загальнолюдською широтою поглядів.

Візьмемо, що сильною стороною моральних рис українського народу є те, що незважаючи на всі негаразди, він зумів пронести через всю свою історію – цивілізоване, добросусідське ставлення до представників інших народів і етносів; духовна культура є невичерпним джерелом його моральних, інтелектуальних, творчих сил; парадигматично визначає і спрямовує сучасний пошук проектів нових філософсько-політологічних засад національного розвитку України. Духовні цінності українського народу виступають як форми утримання й закріплення споріднених смислів, звідси

їх скеровуюча й упорядковуюча роль у людському бутті. Головні способи обґрунтування цінностей є національна культура, свідомість, національна ідея, національне відродження духовних цінностей. Національна культура – це суттєва всезагальність, яка повертає реальному процесу життєдіяльності ті ідеали, які вироблялися протягом всієї попередньої історії людства; це здатність і навіть призначення культури бути універсальним способом вияву, здійснення і творення смислів. Тому і національна культура, виконуючи людинотворчу функцію, є водночас первинною та остаточною інстанцією для всіх притаманних людині конкретних способів смислоутвердження. Національна культура є мірою глибини і правдивості, виступає як сила людського розуму на відміну від природного і як певний шабель здійснення людського в людині. Духовні цінності українського народу – це реальні здобутки на шляху історичного прогресу, об'єктивний смисловий ґрунт колективного буття й діяльності, духовного самоствердження людини [4].

Ускладнення сучасних духовних процесів свідчить, що морально-філософські та культурні основи формування національної самосвідомості українського народу – це царина самореалізації і спосіб самобудівництва особистості, вільний вибір вільного буття, вищий рівень розвитку саморегуляції особистості, самоутворюючий фактор тієї соціокультурної спільноти, до якої вона належить. Духовність як онтологічна реальність кристалізується в її свідомості і самосвідомості, рефлексії, виявленні своїх людських якостей. Духовність виступає як форма самореалізації і самовизначення особистості, необхідний етап становлення індивідуальності. Духовність – це спосіб буття людини, націленої духом, тому що дух – це стан активності, який являє собою семантичне поле культури індивіда і не може бути розчиненим в стихії всезагального.

Проаналізувавши прояви бездуховності, відмітимо, що світ сьогодні став зубожілим, змізерним, знелюдним, розірваним, який породив феномен розгубленої української людини. Бездуховність цього світу проявляється на кожному кроці – у безкультурному середовищі, безкультурній мові, паралічі духовно-морального життя, знеціненості особистості, яка «загубила себе і свою душу», свої духовні цінності, антикультурі і псевдокультурі, відсутності екології душі, культури, природи, оточуючого середовища, втраті суб'єктивності і індивідуальності, внутрішніх опор людського буття, які роблять людину людиною, поява нових екзистенційних соціальних станів – страху, негарантованості «бути», трагічності існування, відірваності сутності від самої людини. Безперечно, що ця «антропологічна катастрофа» початок 21-го ст. культивує потребу у високій духовності, адже тільки висока духовність і висока свідомість людини врятують цей знецінений і обайдужений світ, приведуть до духовної гармонії світу, природи, людини, політики, влади, поєднанню їх з моральними і правовими законами і духовними основами світу, ліквідації тих ерзац-цінностей, яких сьогодні через край у нашому суспільстві. Тільки долаючи відчужену сутність, людина здатна направити всі свої сили на процес свого удосконалення, реалізацію себе як особистості, здійснюючи і самопродуруючи себе, свій само-вибір, що сприяє злитися з творчими основами буття, як природного, так і соціального. Шлях оздоровлення сучасного суспільства – в аутентичності буття для самої людини, гуманістичній самореалізації, духовному оновленню і очищенню суспільства, а, отже, реалізації родової суті людини, одночасного спряження культурних і моральних смислів як основ консолідації людської спільноти, долаючи антиномічність здійснення і самореалізації особистості у кризовому соціумі.

Зуважимо, що морально-філософські та культурні основи формування національної самосвідомості українського народу детермінуються реалізацією національного духу, що творить свою еліту, яка є утвердженням суверенітету України, без якого неможливо створення своєї власної інтелігенції, неможливо становлення громадянського суспільства і розбудова демократичної України. Національне відродження – це заперука певного розвитку національної еліти як тої духовної сили, завдяки якій можливий перехід до вищих форм людського існування, створення демократичного суспільства, в центрі якого людина і її самоствердження. Створення власної державності неможливе без розвитку інтелігенції і інтелігентності, що витворюють долю своєї нації. Національний розвій України – це перспектива створення своєї власної інтелігенції, заперукою якою є формування національної ідеї, національної свідомості, яка розквітає завдяки творчому пошуку інтелігенції як рушійної сили історичного розвитку народу і історії. Саме перед українською національною елітою постанала нагальна потреба в

відтворенні як самої себе, так і своєї творчої сили, і насаги національної ідеї і національної ідеології як найвищої мети національного прагнення. Не випадково історичний досвід ідентифікує, що якщо національна ідея висувається прогресивною соціальною верствою, то і прогресивним буде її втілення в сутнісну «матерію» суспільного життя, що буде сприяти консолідації і згуртуванню українського суспільства навколо своєї інтелігенції, українського етнополітичного і національного організму як єдиного цілого.

Подальше ускладнення функцій держави свідчить, що, чим сильніша серед активної провідної верстви свідомо творча воля, яка здійснює вибір найкращих методів, тим більше розвинута серед її провідної верстви здатність наблизитися до правди і істини, вийти із стану духовного і морального безголосся, німоти і неправди, сприяти своєму духовному розкріпаченню. Саме тому національна еліта як найпередовіша верства суспільства прагне до розбудови української держави, відродження її культури, духовних надбань українського народу, що живить собою національний ренесанс України, сприяє удосконаленню національного прогресу. Державницька ідея відродження – це утвердження української інтелігенції у своїй духовній потужності та моральній відповідальності за будівництво незалежної України; це формування ідейно – методологічних засад культурно – освітнянської праці, ствердження народницьких принципів у середовищі інтелігенції, з якого вона вийшла і в який вона прийшла, це формування її громадсько-політичних структур і стосунків, це її вміння і хотіння жити в умовах громадянського суспільства, мир і злагода, адже, у злагоді – сила української інтелігенції, її правда, майбутнє і впевненість у своїй силі, натхнення до творчої праці. Мова духовності в певному смислі – це мова тих універсалій культури, базисною основою яких виступають такі відносини, які своєрідно передають формувально духовного процесу життя людини взагалі. Свобода як вища цінність людської життєдіяльності є субстанційним змістом, таких соціокультурних відносин між людьми, котрі відкривають простір задля самостановлення індивіда.

Саме осмислення морально-філософських і культурних основ формування національної самосвідомості українського народу розвивається в контексті етнополітичної аксіології, яка являє собою сукупність цінностей, що є соціально-значущими орієнтирами діяльності суб'єктів і об'єктів в контексті етнонаціонального буття, осередком духовного життя суспільства. Саме у філософії цінностей, яка в ХХ ст. виділилась у самостійний напрям філософської думки (аксіологію), обґрунтовано величезне значення цінностей, ціннісних оцінок, орієнтацій для світогляду, визнано їх сенсом. Національні цінності і соціальні норми як соціальні регулятори взаємопов'язані: чим повніше соціальні норми відповідають національним цінностям, тим ефективніше вони виконують регулятивну функцію, тим сильніше впливають на свідомість і поведінку особистості. Аксіологія етнополітична як система цінностей суспільства набуває форми взаємопов'язаної і взаємозумовленої сукупності певних моральних норм, за допомогою яких регулюються відносини всередині суспільства, підтримується його стійке існування і забезпечується його безпека. Чіткої структури та вичерпного переліку цінностей як колективної волі (народу, нації, суспільної групи) ні в якому суспільстві, мабуть, не існує хоча б тому, що різні соціальні групи, навіть у межах однієї нації, мають різні ціннісні орієнтації та пріоритети. Внаслідок цього пануючі в суспільстві цінності є певною мірою сукупним результатом суперництва та компромісу між титульною нацією і національними меншинами. До таких базових, загальнолюдських цінностей належать цінності добра (блага), свободи, користі, істини, правди, творчості, краси, віри, справедливості [5].

Проведений аналіз дозволяє відзначити, що морально-філософські та культурні основи формування національної самосвідомості українського народу базуються на вищих цінностях, що представляють собою місткі, емоційно-образні узагальнення провідних соціокультурних орієнтацій, що визначають усі сфери життя людини, зокрема сенс його існування. Аксіологія етнополітична – це вчення про цінності – етичні, естетичні, релігійні, національні; зв'язок різних цінностей між собою; з соціальними і культурними факторами і структурою особистості. Головна мета етнонаціональної аксіології – показати, як виникає та чи інша цінність в загальній структурі буття і яке її відношення до «фактів» реальності. В підході до аналізу аксіологічної проблематики можна виділити наступні типи цінностей: натуралізм, психологізм, трансценденталізм, персоналізм, онтологізм, культурно-історичний релятивізм. Аксіологія етнонаціональ-

на вклучає вселюдські, індивідуальні і національні цінності, що є спільними для всіх людей незалежно від будь-яких відмінностей. Цінності завжди є людськими і мають соціальний характер, вони формуються на основі суспільної практики, індивідуальної діяльності і в межах конкретних історичних відносин та форм спілкування людей. Якісним виміром цінностей є своєрідність їх історичних національних форм, форм суспільної свідомості та діяльності індивідуальних соціальних груп у їх предметно-практичному й духовному опануванні об'єктивної дійсності. Аксиологія етнонаціональна має такі головні положення: цінності й інтереси кожної людини, родини, страти, етносу, нації, людства є однаково важливими і мають бути збалансованими, а в ідеалі – гармонізованими; цінності культури існують не розрізнено, а пов'язані між собою в єдине гармонійне ціле – культурний космос; це світ, особлива нормативно-ціннісна реальність, всередині якої людина живе як духовна істота; етнічна культура розглядається як генеральний простір людської життєдіяльності, як своєрідний «життєвий світ», що сприяє формуванню ідентичності людини і суспільства, процес, що розгортається як співпереживання особою вкоріненості в дану спільність, як відчуття себе частиною етнонаціонального буття.

Метою етнополітичного реформування має виступити гуманістичний тип розвитку, властивостями якого є співіснування ринкових і планових механізмів, що функціонують на основі інноваційного процесу; орієнтація на всебічний розвиток особистості та релізація ідеалу справедливості в його цивілізованій формі: збалансований гуманістичний розвиток суспільства та врахування інтересів майбутніх поколінь; компромісний розвиток суспільних

відносин і мирне розв'язання суспільних суперечностей.

Морально-філософські та культурні основи формування національної самосвідомості українського народу зводяться до того, щоб враховувати спільність історичної долі і умов життя; прагнути до захисту національної самосвідомості та врахування унікальності об'єктивних і суб'єктивних особливостей історичної долі нації; розвинути соціального та культурного життя, а також при наявності міжнаціонального спілкування. Національна самосвідомість покликана впорядкувати духовну і моральну сторону функціонування нації, а через це впливати на всі сфери життєдіяльності суспільства. Національна самосвідомість опосередковує духовні, соціальні, економічні, інноваційні, політичні та інші механізми трансформації ідеї буття нації в ідеї сучасного її розвитку.

Напередодні 20-ї річниці Незалежності України газета «Дзеркало тижня» опублікувала результати нашої країни в рейтингах міжнародних організацій в різноманітних сферах життя.

Отже, Україна займає:

1-е місце у світі за рівнем дитячого алкоголізму (дані ВОЗ);

1-е місце в Європі і Центральній Азії за поширенням ВІЛ серед дорослих. Щорічні показники захворюваності ВІЛ в Україні зросли з 2001-го по 2010 рік більше, ніж вдвічі (Доповідь UNAIDS про Всесвітню епідемію СНІД, 2010).

1-е місце в Європі за поширенням ВІЛ серед вагітних жінок. У 2010-му цей показник склав 0,55% (Міністерство охорони здоров'я України, 2010).

2-е місце у світі за боргами перед МВФ (12,66 млрд. дол. на серпень 2010 р.).

4-е – серед країн з найгіршою економікою за версією Forbes.

За темпами вимірювання – Україна у світових лідерах. За даними сайту ЦРУ по 231 країні світу гірші показники лише на Північних Маріанських островах, островах Кука, в Сен-П'єрі і Мікелоне, Болгарії, Чорногорії і Естонії.

5-е у світі серед країн з найбільшою кількістю емігрантів. За даними Всесвітнього банку на 2010 рік, за кордоном знаходиться 6,6 млн. українців (або майже 15% від загальної кількості нинішнього населення країни). За кількістю емігрантів Україна поступається лише Мексиці (11,9 млн.), Індії (11,4 млн.), Росії і Китаю (11,1 і 8,3 млн. відповідно).

5-е у світі за споживанням алкоголю на душу населення. За даними ВОЗ, у розрахунок на чистий спирт пересічний громадянин України випиває за рік 15,6 літра. Більше, ніж в Україні, п'ють лише в Росії, Угорщині, Чехії і Молдові.

7-е у світі серед країн з найвищим рівнем комп'ютерного піратства.

9-е у світі за кількістю студентів – громадян зарубіжних країн. Трійку лідерів складають – США (21%), Англія (10%) і ФРН (7,5%). З пострадянських країн попереду нас лише Росія.

11-е у світі за імміграцією. У 2010 році в Україні зареєстровано 5,3 млн. іноземців, перш за все громадян РФ, Білорусі і Казахстану.

28-е у світі за швидкістю Інтернету. Такі дані наводить компанія Pingdom, яка у 2010 році провела дослідження у 50 країнах світу. Середня швидкість виходу в Інтернет для українських користувачів складає 2,28 мегабіт в секунду.

44-е з 138 в рейтингу гендерної нерівності, що входить в індекс людського розвитку. Індекс відображає вразливість жінок у трьох сферах – репродуктивне здоров'я, присутність у парламенті та економічна діяльність.

57-е з 59 в рейтингу найбільш конкурентоздатних країн (за даними Міжнародного інституту управлінського розвитку світу). Нижче України в рейтингу лише Хорватія і Венесуела.

69-е (з 169) у звіті по людському розвитку ООН за 2010 рік. У цій групі Україну випереджають Білорусь (61-е місце), Росія (65-е), Казахстан (66-е), Азербайджан (67-е).

74-е у світі за кількістю щасливих людей, за даними всесвітнього соціологічного опитування Gallup. У Росії щасливі більше.

134-е з 180 країн світу за рівнем корупції. У 2007-му році ми займали 118-е місце.

Даний рейтинг підготовлено глобальною антикорупційною неурядовою організацією Transparency International.

164-е в рейтингу економічних свобод серед 179 країн світу, при тому, що серед країн Європи Україна – на останньому місці. А згідно «Рейтингу свобод у світі 2011 року», який підготувала організація «Фрідом Хаус», Україна втратила свої позиції, перемістившись з категорії «вільних» в категорію «частково вільних». Україна стала однією з двох країн світу, котра була понижена в рейтингу за результатами 2010 року (FreedomHouseReport, April 2011).

Тож, в якості висновків можна зауважити, що природа взаємовідносин морально-філософських та культурних основ формування національної самосвідомості українського народу потребує світосприймання цивілізації у нових дискурсах, який опредмечується у різних формах: одні вважають під цивілізацією культуру, інші – вважають її тільки матеріальною стороною культури, треті – зводять зміст цього поняття до рівня розвитку культури, а четверті – вважають мірою розвитку суспільства. Все це потребує аналізу взаємовідносин морально-філософських та культурних основ формування національної самосвідомості українського народу у вимірах соціологічних, соціоекономічних, соціокультурних. Це різні смисли, що вкладаються у термін «цивілізація», яка являє собою культуру, репродуковану у соціальне тіло, що являє собою «ідеальність» культури і матеріальність цивілізації. У розвитку і формуванні морально-філософських та культурних основ національної самосвідомості велику роль відіграють етнічні фактори. Етнічні проблеми і культура міжнаціонального спілкування являються важливим напрямком у дослідженні багатьох питань культури і цивілізації. Сучасне оновлення всієї сфери суспільного життя потребує не тільки всебічного, критичного аналізу минулого, але й соціально-філософського осмислення проблеми національного відродження. Це ставить ряд проблем перед дослідниками. Одним з таких важливих питань являється діалектика взаємозв'язку і взаємозумовленості національної свідомості і самосвідомості у сучасному етнокультурному процесі. Це не може не зачепити пояснення місця національної самосвідомості у структурі суспільства, визначення ролі, функції його у системі соціального організму та етнокультурних факторів якісних зміни у національній самосвідомості. Сьогодні дослідники достатньо уваги формам виявлення духовного у конкретній національно-етнічній ситуації, тому що духовне у національному житті виражається через певну систему культурологічних понять і категорій. Вчені стали говорити і писати про роль етнокультурних факторів у формуванні свідомості, про значення етнографічної науки, яка повинна теоретично і практично обґрунтувати національно-етнічні детермінанти конфліктних ситуацій. Адже, нація як система етнічної організації людей являється не тільки об'єктивною формою людської екзистенції, її характеризують і суб'єктивні, ідеальні компоненти. Детермінуючим принципом нації, її домінуючим властивістю

виступає духовність нації. У 90-і рр. XX ст. у науковій соціально-літературі стали приділяти певну роль стереотипам в міжкультурному спілкуванні у виробництві і відтворенні культури етносів, особливосям етнічних процесів і розвитку національної самосвідомості. Це пояснюється тим, що формування національної самосвідомості і етнокультурні проблеми тісно взаємопов'язані. Етнічні особливості поведінки і мислення людей – важлива галузь знань про людину. Саме загрозливе те, що кризові явища у суспільстві виявляються у етнічних кольорах, соціально-політичних конфліктах, які набувають трагічну форму міжнаціонального, а то й міжконфесійного протистояння. У свою чергу міжнаціональні конфлікти істотним чином дестабілізують стан економічних і соціально-політичних відносин. Національні самосвідомість і свідомість являються плинною, рухомою реальністю, яка присутня у соціально-психологічному обліку кожного народу, в культурі поведінки та етнічних нормах. Вивчення національної самосвідомості як частини суспільної свідомості і як системи її взаємодійних елементів допомагає зрозуміти, що національні інтереси можуть виступати каталізатором історичної самосвідомості, яка спирається на історичну пам'ять. Національна самосвідомість спирається на філософію історії того чи іншого народу. Історичне минуле депортованих народів у силу різного роду причин чи не розроблено, чи викривлено. Процес реабілітації, який затягнувся на десятиріччя, законсервував у суспільній свідомості ті феномени, у яких відобразилася втрата народами державності, самоуправління, території. У 90-і рр. це відобразилося у спробах створення своєї державності, самоуправління чи у тих же вимогах реальної рівності у здійсненні владних функцій. Навіть об'єктивна оцінка історичних подій і явищ національної культури сприяє росту національної самосвідомості, тому саме у ці періоди не слід допустити перекосів та деформації. Національне мислення у сфері духовної культури – це не просто здатність людини мислити, відображаючи об'єктивну дійсність у своїх поняттях, уявленнях, роздумах. Вона зароджується у надрах даного народу, акумулюючи у собі все, майже до природних умов, матеріальної культури, традицій, звичаїв, рис сімейно-побутового укладу. І тільки тоді вона може відображати дійсність у національно-специфічному, національно-своєрідному. Духовне життя суспільства визначають національні ідеї етносоціального життя, ідеали суспільства. Вільний дух культури виражається перш за все через світогляд художника та його творчість. Проте й окрема особистість повинна мати свої національні орієнтири і устремління до духовного їх виявлення. Ймовірно, у сфері виховання, в етнонаціональному середовищі криються причини, коли у молоді не виховуються національні риси, тому порушується прихильність до своєї етнокультури, національних звичаїв і традицій, що негативно впливає на формування морально-філософських та культурних основ національної самосвідомості. Адже, без вищої національної ідеї не може існувати нація, тому необхідна ідея самовираження духу нації та її творчого потенціалу. У локальному соціумі етнокультура – це невід'ємна частина соціокультурної творчості, так як на неї впливає національна самосвідомість людей. Культура є сферою життя, вона настільки зростається з життєвими потенціями суспільної людини та її практичним виявленням і слугує задоволенням культурної різноманітності. Національна самосвідомість формується тривалим ходом розвитку суспільних відносин, на цей процес здійснюють великий вплив соціально-економічна і культурна і культура своєрідності, етнодемографічні та етнопсихологічні фактори.

Як свідчить соціально-філософський аналіз основних закономірностей розвитку і формування морально-філософських та культурних основ національної самосвідомості українського народу – процес складний і як явище глибоко не досліджений. Аналіз взаємозв'язку і взаємозумовленості проблем з духовно-культурним процесом та їх безпосередній вплив на розвиток національної самосвідомості має важливе значення у вирішенні міжнаціональних проблем. Для всіх народів загальним фактором розвитку національної самосвідомості являються соціальні умови та етнокультурне середовище. Вони, як виробничі, культурні, сімейні та інші зв'язки, слугують основою для формування загальнонародських рис у психології етносу. Проте, це не означає, що відсутні специфічні особливості кожного народу, пов'язані з історичними, соціальними, та географічними умовами життя. На основі такої різноманітності розвивається своєрідність етнопсихологічних та етнокультурних рис, порівнявши які, можливо виявити властиві народам специфічні і загальні риси. Справедливим являється висновок про

те, що народи повинні зберігати унікальність кожного етносу і збагачувати духовну культуру людства.

Практика міжнаціональних відносин свідчить, що в умовах культурної глобалізації XXI століття зростає роль суб'єктивного фактору, серед яких найбільшу значущість у долах людей і у формуванні їх етнонаціональної свідомості відіграють етнокультурні зв'язки, морально-філософські та культурні основи їх буття. Нація як система етнічної організації людей являється не тільки об'єктивною формою людської екзистенції, її характеризують також і суб'єктивні, ідеальні компоненти. Людська історія завжди була історією контактів як особистісних, та і суспільних. Всі народи у тій чи іншій мірі здатні до культурного прогресу, етнокультурні зв'язки являються одним з необхідних факторів у взаємовідносинах людей і діючим засобом формування національної самосвідомості. Національне духовне відродження українського народу та етнічні фактори якісних змін у національній самосвідомості прямо зв'язані з оновленням суспільства, яке повинно мати можливість розкриття творчих сил всіх етносів, і окремої особистості. Це буде реальне національне відродження, при якому зміниться і національна самосвідомість, але для цього необхідно, щоб були подолані політичні, соціально-економічні, етнокультурні, екологічні, територіальні та інші проблеми. Захисна функція національної самосвідомості завжди чутко реагує на всі етносоціальні та етнокультурні процеси, пов'язані з проблемами економіки, матеріального життя і з духовно-моральними.

Однією з категорій морально-філософських та культурних основ національної самосвідомості виступає категорія «національне самопочуття», яка представляє собою категорію соціальної психології і відображає характер взаємодії людини, суспільства, природи, соціуму. Національне почуття, як і будь-яке соціальне почуття, чутко реагує на соціальні збудники і породжує немало конфліктів на етнонаціональному ґрунті. Національна самосвідомість безпосередньо приймає участь у передачі з покоління у покоління звичаїв, основних особливостей національної психології і національного характеру, національного етикету, майже до трудових навичок. Традиція, як соціальна форма вираження загального закону спадковості, володіє стійкістю, яка дозволяє акумулювати культурний досвід, здійснювати його передачу, а динамічність сприяє збагаченню, взаємодії традицій з іншими явищами суспільного життя [6].

Формуючись на протязі багатьох століть, традиція вбирає в себе весь накопичений історичний досвід, всю мудрість народу, стаючи невід'ємною частиною духовно-філософських і моральних основ національної самосвідомості. Вона стає пов'язуючою ланкою між минулим і теперішнім, представляючи собою ту духовну силу, без збереження якої неможлива національна спільність. В умовах оновлення всієї сфери суспільного життя етнічні фактори якісних змін у національній самосвідомості займають важливе місце. Культура, освіченість носять національний характер і у той же час у сутності свого змісту носять загальнонародський характер. Одним з важливих факторів розвитку міжетнічних відносин являється етнічна свідомість та національна самосвідомість. Національна самосвідомість здійснює вплив на національні почуття людей та їх умонастрій, формує духовно-філософські та культурні основи національної самосвідомості в епоху культурної глобалізації. Духовна, культурна спадкоємність кожного народу представляє собою основу національного багатства. Національна свідомість – це наслідок біологічної взаємодії людини з оточуючим світом, а складна система духовного процесу, детермінованого динамічною реальністю, впливає на людину та її буття, сприяючи її удосконаленню та подальшому розвитку.

Таким чином, місія сучасної національної держави: задовольняти духовні потреби сучасного українського народу, так і окремої людини; забезпечувати формування молоді як патріотів своєї країни; виховувати повагу до національних, історичних, культурних цінностей України; готувати молодь до свідомого життя в душі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними та релігійними групами; забезпечити гуманізацію та демократизацію всього процесу навчання та виховання. Необхідно домагатися, щоб кожний студент брав активну участь у суспільному житті, сприяти вихованню особистості з активною життєвою позицією, здатної до самореалізації та засвоєння загальнонародського досвіду. Потрібно виховувати у молоді любов до своєї Батьківщини, бажання робити все необхідне для її процвітання; виховувати повагу до культурних традицій та символіки держави, сприяти культурному і моральному

розвитку кожної особистості; всебічно сприяти тому, щоб зміцнювати національну свідомість і самосвідомість як культурний і моральний феномен, необхідний Батьківщині і кожній особистості, а для кожного студента своя Батьківщина та Alma Mater повинні бути символом культурних традицій.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. П. Організоване суспільство: потреба для України / В.П.Андрущенко // Нова парадигма: зб. наук. пр. – Київ: НПУ, 2005. – С. 3–21.
2. Бех В.П. Генезис соціального організму країни: Монографія. / В.П.Бех. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 288 с.
3. Воронкова В.Г. Філософія гуманістичного менеджменту (соціально–антропологічні виміри). Монографія. / Воронкова Валентина Григорівна. – Запоріжжя: РВВ ЗДА, 2008. – 254 с.
4. Саморегуляція соціального організму країни: монографія / за наук. ред. В.П.Бека; В.П.Бех (голова), Н.В.Крохмаль, Г.О.Нестеренко; Мін–во освіти і науки, Нац. Пед. ун–т імені М.П.Драгоманова. – К.: Вид–во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – 652 с.
5. Філософсько–антропологічні читання: творча спадщина В.І.Шинкарука та сьогодні (до 80–ліття від дня народження). Частина 1 // Зб. наук. праць. Філософські діалоги 2010. – К., 2010. – 316 с.
6. Духовне життя українського суспільства: теоретико–методологічні та онтологічні проблеми розвитку / За заг. ред. Миколи Михальченка, Валерія Скотного. – Київ–Дрогобич: Інформаційно–ресурсний відділ ДДПУ ім. Івана Франка, 2009. – 244с.

Мельник В.В. Формирование морально–мировоззренческих и культурных основ национального самосознания украинского народа

Дается анализ морально–философских и культурных основ национального самосознания украинского народа, в контексте которого дается типологизация моральных ценностей личности, анализируются традиции, которые представляют собой культурное ядро цивилизации и способствуют формированию индивидуальности, анализируются функции духовных ценностей и национального самосознания украинского народа и проявления антидуховности; анализируются детерминанты оптимизации морально–философских и культурных основ национального самосознания украинского народа.

Ключевые слова: морально–философские основы, культурные основы, национальное самосознание, моральные ценности, типология моральных ценностей, традиции, культурная глобализация, духовные ценности, антидуховность, детерминанты оптимизации.

Melnik, V.V. The formation of the moral and philosophical and cultural foundations of self-consciousness of the Ukrainian people

In article the analysis of moral–philosophical and cultural bases of Ukrainian people` national self-consciousness is given, in such context the moral values` typology of the person is given; traditions which represent civilization` cultural nucleus and promote formation of individuality are analyzed; functions of spiritual values and Ukrainian people national consciousness and displaying of antispirituality are investigated; determinants of optimization of moral–philosophical and cultural bases of Ukrainian people` national consciousness are analyzed.

Key words: moral – philosophical bases, cultural bases, national self-consciousness, moral values, moral values typology, traditions, cultural globalization, spiritual values, antispirituality, optimization` determinants.

Національна ідентичність та великий історичний наратив

Досліджено значення, особливості та функції історичного наративу у формуванні національної ідентичності, висвітлено «проблемні місця» діалектики національної ідентичності та історичного наративу, простежено динаміку форм історичного наративу під час конструювання етнічної / національної ідентичності.

Ключові слова: національна ідентичність, великий історичний наратив, концепції ідентичності, конструювання національної ідентичності, міфи в історичному наративі.

У дослідженні проблемного поля ідентичності відзначимо дві особливості: з одного боку, відносно новизну і нетривалість вживання цього терміна у філософії та суміжних науках, з іншого – численність праць, у яких поняття ідентичності посідає центральне місце. За останнє десятиліття в колі науковців–гуманітаріїв інтерес до питань, пов'язаних з ідентичністю, не зменшився, а, навпаки, зріс. Виокремлюють декілька обставин зростання такої зацікавленості, в основі яких – політичний або культурний чинник. Процес глобалізації обумовлює посилення мобільності; гомогенність за етнічним складом у місцях замешкання в наш час радше виняток, аніж правило. Корінні мешканці стурбовані питаннями збереження самобутності, новоприбулі, окрім цього, – питаннями інтеграції в інокультурне середовище та зв'язку минулих та нових ідентичностей. На початку 90–х рр. XX століття в результаті постанови нових незалежних держав мільйонам громадян прийшлося заново свідомо вибудувати свою ідентичність. Тож, дослідження засобів конструювання національної ідентичності та форм її втілення – актуальне в сенсі розвитку теорії ідентичності та має значення для практичної політики.

Ідентичність і українськими, й зарубіжними вченими досліджено у різних аспектах – щодо визначення поняття, форм прояву, ієрархії ідентичностей та ін., у зв'язку з чим під час концептуалізації поняття національної ідентичності необхідно здійснити синтез дослідницьких практик. У світовій науці концепт нації досліджено Б.Андерсоном, Е.Гелнером, К.Гірцом, Е.Смітом, Б.Хобсбаумом та ін. Компоненти національної ідентичності розглянуто українськими вченими в контексті теорій націй і націоналізму (Г. Касьянов), елементів міфічного (В.Артемо, О.Зайцев), розвитку української нації та етнонаціональної політики в Україні (О.Колодій), впливу євроінтеграційних процесів (А.Ручка) та багато ін.

Мета цієї статті – показати значення історичного наративу у формуванні національної ідентичності та виявити «проблемні місця» діалектики національної ідентичності й історичного наративу.

Одна із поширених трактовок призначення історичного наративу – бути «речником» національної історії – іноді приводить до ототожнення історичного наративу та опису національної історії. На цій підставі обґрунтовують роль історичного наративу у становленні національної ідентичності. Історичні наративи насправді розширюють наше розуміння того, хто ми є, звідки і куди прямуємо. Йдеться саме про наратив – цілісну і зв'язну оповідь, що має сюжет, який розгортається в часі: «Анкерсміт у своїй «Наративній логіці» стверджує, що, оскільки мова не має ресурсів для комунікації унікальних атрибутів за допомогою одиничних слів і оскільки жоден з дискретно виразимих атрибутів не дозволяє здійснити однозначного маркування одного суб'єкта, ідентичність може бути представлена тільки в наративі, який є репрезентацією історичного суб'єкта в тому ж сенсі, в якому у представницькій демократії парламент є репрезентантом нації» [17,с.258]. Наративність – невід'ємна риса нашого життя і